

Horvátország – Balkán vagy Európa?

Croatia – the Balkans or Europe?

GERDESICS VIKTÓRIA

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, gerdesics@ktk.pte.hu

OROSDY BÉLA

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, orosdy@ktk.pte.hu

Absztrakt

Horvátország 2013-ban az EU tagjává vált – amely új tagállam több szempontból is különleges. Színes, túlnyomórészt más nemzetekhez kötődő és sokszor pusztító történelmének köszönhetően egy olyan országról van szó, amely megítélése időről időre változik, ráadásul önmagában is igen összetett. Horvátországnak a jugoszláv államszövetségből való kiválásával új országot és egyben új országimázst kellett kialakítania, mely során országmarkáját elsősorban a turizmusra és a horvát nemzeti identitásra alapozta. Egy olyan nemzeti identitásra, amely közeledik az Európai Unióhoz, és egyúttal távolodik a Balkántól, a balkáni identitás helyett az európaiat hangsúlyozza.

Jelen tanulmány egyértelműen nem földrajzi vonatkozásban értelmezi a Balkánt és Európát, sokkal inkább azzal foglalkozik, hogy mit jelentenek a balkániság és az európaiság fogalmak az országimázs kapcsán, megválaszolja, hogy ezek a területegységek valóban ellentétesek-e egymással, és megvizsgálja, hogy vannak-e ezekből fakadó rések Horvátország külső és belső imázsa között.

Kulcsszavak: Horvátország, Európai Unió, Balkán, országimázs

Köszönetnyilvánítás

„AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-16-3 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

Abstract in English

In 2013 Croatia became a member of the European Union – which new member country is specific in several aspects. Thanks to its history being colourful, predominantly connected to other nations and often devastating, judgement of this country is changing from time to time, furthermore it is complex in itself. With secession from Yugoslavia, Croatia had to develop a new country and a new country image at the same time, by which the Croatian country brand was primarily based on tourism and Croatian national identity. On a national identity that approaches the European Union, simultaneously showing off the Balkans, and emphasises the European identity instead of the Balkan one.

Present study obviously does not interpret the Balkans and Europe in geographical context, rather deals with the meaning of Balkanness and Europeanness in connection with the country image, answers whether these concepts are indeed opposite to each other, and investigates the possible gaps between the external and the self-image of Croatia.

Keywords: Croatia, European Union, the Balkans, country image

Acknowledgements

“SUPPORTED BY THE ÚNKP-16-3 NEW NATIONAL EXCELLENCE PROGRAM OF THE MINISTRY OF HUMAN CAPACITIES”

1. Bevezetés

Az országimázssal foglalkozó szakirodalom általában az országimázs külső vetületével foglalkozik, az országimázs, mint *soft power* szerepét hangsúlyozza az országok közötti versenyben a gazdaság olyan területein, mint az export, a külföldi befektetők, vagy a turisták csábítása. Az országimázs külső dimenziója jelentőséget kap az európai integráció folyamataiban is, így a Horvátországgal foglalkozó marketingirodalom is jó ideje egyre gyakrabban választja témájául az országimázs területét, ezen belül is kiemelve egy, az ország mindennapjaiban is igen fontos kérdést: Horvátország vajon Balkán-e vagy Európa? Bármily megkérdőjelezhetőnek is tűnik ez az ellentétpár, valóban így találkozhatunk ezzel a kérdéssel a tudományos szakirodalomban éppúgy, mint a média hírekben vagy a politikai diskurzusokban, amely gyakori előfordulása okán Horvátország imázsa, és egyúttal lakosainak élete, érzései és hovatartozása részévé vált. Utóbbiak kapcsán felmerül annak tisztázása is, hogy az országimázs, mint multidimenzionális fogalom nemcsak külső, de belső vetülettel is bír, amely önimázst a szakirodalom azonosít a nemzet identitásával (SÁNDOR, 1997; SZELES, 2001; ANHOLT, 2007; PAPP-VÁRY, 2007; JENES, 2012), és az országimázs-formálás alapjaként definiál.

Horvátország 1992-ben hosszú idő után először lett önálló, történelme nagy részében más államalakulatok (elnyomott) tagjaként élt, és ez idő alatt erős nemzettudatot alakított ki, amely a független Horvátország születésével még erősebb lett. Ezt az erős nemzettudatot pedig főként egy fontos pontra alapozza – arra, hogy nem balkáni, hanem európai. Mindezzel furcsamód egy időben azonban kiválva Jugoszláviából, az EU felé tartó útján az EU a Nyugat-Balkán egységeként kezeli.

A tanulmány egyértelműen nem földrajzi vonatkozásban értelmezi a Balkánt és Európát, sokkal inkább azzal foglalkozik, hogy mit jelentenek a balkániság és az európaiság fogalmak az országimázs kapcsán, megválaszolja, hogy ezek a területegységek valóban ellentétesek-e egymással, és megvizsgálja, hogy vannak-e ezekből fakadó rések Horvátország külső és belső imázsa között.

2. Horvátország imázsának sajátosságai

Minden ország imázsát nagyban befolyásolja az, hogy milyen történelmet élt meg, hiszen ezeket a nyomokat gyakran az országok még hosszú ideig magukon hordozzák. Nincs ez másképp Horvátország esetében sem, kiegészülve bizonyos földrajzi adottságokkal, amelyek kutatásunk fókuszát fogják majd adni.

2.1. A horvát örökség

A külföldi politikai, ideológiai és gazdasági befolyáshoz való vonzódás és az attól való viszolygás közti konfliktus a Balkán történetének egyik állandó alkotóeleme (JELAVICH, 1996), így Horvátországé is. Színes történelmét a különböző népekhez való kapcsolódás jellemzi; a térségben az illíreket meghódító rómaiak után avar és szláv törzsek jelentek meg, a horvát állam perszonálunióba került a magyar koronával, betörték a tatárok, a törökök, később az Osztrák-Magyar Monarchia, majd az első és a Josip Broz Tito vezette második Jugoszlávia része lett a nemzet (BALI – KOLUTÁ CZ, 2006). Tito Jugoszláviája a nagyszerb ideológia és a Belgrád-központúság mentén létrehozott államalakulat volt, amelyben hat ország népét tartották egy délszláv identitásnak nevezett egységben. Jugoszlávia imázsa a vezető el nem kötelezett politikájának köszönhetően többé-kevésbé pozitív volt, azonban ahogy a tagállamok, úgy azok imázsának önállóságát sem tette lehetővé. Tito 1980-as halála után fokozatosan kialakult kormányzati káosz, és a bipoláris világrend 1989-90-es években bekövetkezett összeomlásának hatása felszínre hozta a lappangó, voltaképp mesterségesen elnyomott etnikai feszültségeket. „Aztán egyik napról a másikra megszűnt minden illúzió a testvéri egységgel kapcsolatban, és a gyűlölet lett úrrá mindenütt. Mintha mindig is ott bujkált

volna közöttünk, arra a pillanatra várva, amikor megmutathatja rút arcát. Mintha Jugoszláviát azért is teremtették volna, hogy bebizonyítsák: rokon népek sem képesek együtt élni egy közös országban.” (GYUKICS, 1997: 94) Tulajdonképpen az államalakulás óta fennálltak olyan államjogi és gazdasági konfliktusok, amelyek az 1980-as évek végére teljesen felőrölték a titoista közös délszláv identitást, bizonyos értelemben az állam működését is megakadályozva. A nacionalista politikai vezetők hatalomra jutásával Jugoszlávia tagállamai sorra kikiáltották függetlenségüket – elsőként 1991 júniusában a nyugati támogatást élvező Szlovénia, és ugyanazon a napon Horvátország is. Kitört a délszláv háború, amelyet követően a korábbi jugoszláv tagországok valóban megkezdhették önálló életüket (JUHÁSZ et al., 2003).

Két és fél évtized telt el azóta, hogy Horvátország Európa teljes jogú tagjává vált, mint független, szuverén és nemzetközileg elismert állam. Tito aktív külpolitikájának köszönhetően Jugoszlávia pozitív imázssal rendelkezett, ezzel szemben Horvátország kilépése a föderációból negatív visszhangot keltett, hiszen az államalakulat az első világháború győztes nagyhatalmainak terméke volt (JUHÁSZ et al., 2003). Egészen a bosnyák harcok kitöréséig, illetve az utolsó horvát területek felszabadításáig Horvátország – a háborúhoz kötődően – „áldozat” imázst kapott. Az önálló Horvátország számára kiváló lehetőséget nyújtott mind a gazdasági felépülésre, mind a pozitív imázs kialakítására a turizmus, marketingtevékenysége javarészt erre a területre összpontosult a következő években, azonban a boszniai muszlimok ellen elkövetett horvát tettek lerombolták Horvátország áldozati szerepkörét. Európa csalódása Horvátországban 1995 és 1999 közé, a háború utáni időszakra tehető (SKOKO – JURILJ, 2011). A 2000. évi kormányváltás hozta meg az Európához való közeledés következő lépését, amely nagy reményeket keltett a horvát népben, néhány éven belül pedig megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások is, amelyek hosszú viszontagságok után 2013 nyarán eljuttatták az országot a hön áhított EU-csatlakozásig.

2.2. Horvátország és az európaiság-balkániság kérdése

A témával foglalkozó szakértők (többek között LETICA, 1992; GOULDING – DOMIC, 2009) egyetértenek abban, hogy Horvátország identitását különböző népekhez, országokhoz való tartozás alatt is képes volt megőrizni és felépíteni nyelvi, kulturális kincseit, tradícióit, nemzeti összetartását. KALE (1999) úgy tartja, hogy Horvátország mindig is – legalább is a kereszténység felvétele óta – az európai közösséghez tartozott, míg NOVOSEL (1991) szerint emellett azért vitathatatlan, hogy az ország a közép-európai, a mediterrán és a bizánci kultúra keveredése; Európa, a Mediterráneum és a Balkán határán. A háborús történések hatására Európa elfordulása a csalódott Horvátországtól megerősítette a horvátokban a nemzeti öntudatot. A horvátok közös mítosza, a horvát álom kétségtelenül a független Horvátország volt hosszú évszázadok óta. Az újjászületéskor megerősített identitás, a *horvátság* bizonyos nézetek szerint leginkább a *nem szerb* jelzővel egyenértékű (SOKCSEVITS, 2003; LAWNICZAK, 2013). Ezzel elhatárolódtak a Balkántól, amelyet a katolikus valláson túl azzal is indokolnak, hogy a horvát hivatalos nyelv azon területek nyelve, amelyek soha nem voltak keleti befolyás alatt, a horvát nem cirill, hanem latin betűs írás, és a megőrzött hagyományok is inkább a nyugathoz kötődnek, mint a keleti kultúrákhoz.

Az ENCYCLOPEDIA BRITANNICA (2016) szerint a Balkánt gyakran messze a földrajzi jelentésén túl értelmezik – földrajzi, kulturális, történelmi, politikai meghatározást egyaránt jelent. Egy országot balkáni jelzővel illetni napjainkban nemcsak azt jelenti, hogy az a Balkán-félszigeten található, hanem számos olyan dolgot, amelyek ezekre az országokra és nemzeteikre történelmük során ragadt rá; a Nyugat-Európától lemaradó, fejletlen világot, ahol vad, hangos, egymást gyakran etnikai vagy vallási alapon gyűlölő népek élnek. Horvátország és a hozzá hasonló kelet-közép-európai országok történelmük, védjegyükké vált vezetőik, népeik jellegzetes életstílusának bélyegét hordozzák magukon, amely lehet vonzó és egyben

taszító is a külvilág számára. Ugyanakkor balkáninak lenni nem feltétlenül jelent rossz dolgot, hiszen aki büszkén vallja magát balkáninak, azt akarja ezzel tudatni környezetével, hogy a balkániság egy pozitív életérzés. Az Európához való közeledés azonban a balkániság negatív értelmezését helyezi nagytű alá, hiszen a csatlakozási folyamat rávilágít minden olyan gyengeségre, amellyel a jelölt ország rendelkezik. Horvátország célja az utóbbi két és fél évtized során igen határozott volt – kiválni Jugoszláviából, eltávolodni Szerbiától, és mindentől, amely a negatívan vett balkáni világhoz kötheti, ezzel közeledve Európához, az EU-hoz.

A Balkán térsége a XIX. század elejéig európai Törökországgént volt ismeretes Nyugaton, nevét 1808-ban Zeune német geográfustól kapta, és alapvetően mindig is az oszmán birodalomhoz kötötték, a Sötét Balkán kép innen ered. Etnikai és vallási kevertségéből fakadóan a nagyhatalmi konfliktusok állandó színtere, és egyúttal tűzfészke volt, míg az időről-időre kialakuló hatalmi vákuumok során a térség belső etnikumai között törtek ki konfliktusok. Épp ezért a Balkán szót egy sor pejoratív konnotáció terheli; ez a félsziget a „puskaporos hordó”, a „mások” lakhelye, elmaradott, vad, keleties világ, nem is egy régiót, hanem problémát értünk alatta. „Az európai politikában a Balkán a leginkább instabil régió.” (MIHALJEVIĆ, 2013: 14) Ez a vidék és kultúrája sokkal inkább viseli magán az ázsiai országok karakterét, mint az európaiakét, politikáját nagy hatalmi távolság, gyenge lábakon álló demokrácia, erős érzelmi beállítottság, komoly, állandóan fel-felbukkanó politikai, biztonságpolitikai problémák, minden szempontú intolerancia és nacionalizmus jellemzi (GUERRINA, 2002; HAJDÚ, 2007; GARDE, 2008; ALTIĆ, 2011; JEZERNIK, 2015). TODOROVA (1999, 15) szerint „a Balkán lakói nem foglalkoznak a viselkedési standardokkal, amelyeket a civilizált világ egyfajta normatívaként alkotott meg”. A Balkán negatív konnotációi elsősorban az európai diskurzusban jelennek meg, ahol ezt a területet sötét, a fejlett Európától lemaradt, az európai kontinens peremén található egységként kezelik. LUKETIĆ (2008, in: TANASIĆ, 2010) kifejezetten Európa ellentétes képének nevezi, amely negatív és látszólag rendkívül kedvezőtlen, noha TANASIĆ (2010) hozzáteszi, hogy Európának szüksége is van a „rossz” Balkánra ahhoz, hogy magát, vele szembeállva, pozitív oldalként tudja definiálni. Az európai Törökország, majd a Balkán elnevezésekkel járó negatív asszociációktól szenvedő térség a legjobb szándékkal semlegesnek szánt, Délkelet-Európa elnevezést kapta a két világháború között, de a név a náci geopolitikai törekvésekkel való összekapcsolódása indokolta a Balkán elnevezés visszaállítását. Ahogy az elnevezés, úgy a földrajzi határok is tisztázatlanok, a szakirodalom nem mutat egységes álláspontot ebben a kérdésben. A történelmet követve több megközelítésben is leírhatnánk a Balkán határait, és egyúttal a balkáni országok sorát. Jugoszlávia mindenesetre a Balkán része volt, s ilyen szempontból Horvátország is, és az EU volt az, aki Horvátország esetében a Nyugat-Balkán elnevezéssel élt. „A Nyugat-Balkán topográfiai kategóriaként már korábban megjelent a földrajzi irodalomban, de politikai-földrajzi kategóriaként rendkívül új képződmény. Valójában az Európai Unió kreálta 1998-ban, azokat a területeket egybefogva, amelyek nem kapcsolódtak be a bővítési folyamatba.” (HAJDÚ, 2010: 20) A Nyugat-Balkán vonatkozásában sajátos dolog, hogy Horvátországot, amely sok tekintetben inkább Közép-Európához tartozik, mintsem a Balkánhoz, a Nyugat-Balkánhoz sorolják az EU-ban (TABAJDI, 2006). A fentiek alapján túlnyúlva a földrajzi értelmezésen, a Balkán és a balkániság ellentétpárja Európa és az európaiság, amely ilyen értelemben a keleti és a nyugati világot állítja egymással szembe. PAP (2007) szerint az európaisághoz az alapvetőnek tekintett nyelvi faktor mellett az egységes európai kultúrát jellemző keresztény kultúrkör tartozik, illetve az európai hagyományokból levezethető politikai rendszer, a demokrácia. A Balkán szóval automatikusan társuló sztereotípiák ma is élnek, ezáltal Horvátország uniós csatlakozásának speciális területét képezik. Horvátország sohasem deklarálta magát balkáni államnak, sokkal inkább a PAP (2007) által leírt európaiságot hangsúlyozza. Ez a

meggyőződés a horvát identitás része, így a nem-balkániság civilizációs aspektusa sohasem országon belül volt kérdés, inkább mindig is úgy fogták fel, mint azt a valamit, amelyet az őket a Balkánhoz soroló nemzetközi szereplőknek kell bizonyítani. Tudman 1999. év végi halálával megszűnt a politika radikális jellege, az új kormány célja egy drasztikusan különböző, más imázs kialakítása volt, egyben az Európai Uniónak való megfelelés, a hágai törvényszékekkel való együttműködés, Horvátország nemzetközi státusának javítása és a gazdaság felélénkítése. Itt a Balkán egyértelműen a *radikális másikként* definiálódik, amellyel szemben Horvátország jó ideje az EU megnyúlt karjaként és demokratikus hatalmaként határozza meg magát (ZAMBELLI, 2010; BOBIC, 2013).

A balkániság a turizmus kapcsán is szerephez juthat, a turizmus és a politikai instabilitás kapcsolatát több szerző is bizonyította (MICHALKÓ, 2014; LÓRÁNT et al., 2007; BÚJDOSÓ – GYÖRKI, 2011). SÖNMEZ (1998) a turizmus, a terrorizmus és a politikai instabilitást vizsgáló tanulmányában felhívja rá a figyelmet, hogy a turisták kockázat- és biztonságérzete kapcsolatban áll a terrorizmus és a politikai konfliktusok megjelenésével éppúgy, mint a háborúkkal és a bűnözéssel. A szerző többek között a Balkán térséget és az akkori Jugoszláviát is a kérdéses területek közé sorolja, nyilvánvaló bizonyítékként pedig az akkor már „horvát” turizmus vonzerejének hirtelen visszaesését hozza fel.

Amellett, hogy a balkániság a fentiek alapján főként negatív mögöttes tartalommal bír, nem szabadna elfelejtenünk azt a balkáni életérzést sem, amely ezeket a társadalmakat jellemzi. „...a tudvalevően soknemzetiségű jugoszláv (a közgondolkodásban használt szinonimájaként gyakran balkáni, esetleg délkelet-európai) társadalom számára a jóllétet (szubjektív életminőséget) befolyásoló tényezők előrébb valók a jólétet (objektív életminőséget) biztosító összetevőknél, ezzel összefüggésben a nyugodt, stresszmentes élet, a sok pihenés, a zene szerete, az álmodozás a helyiek életfilozófiájának központi értékeiként értelmezhetők.” (MICHALKÓ et al., 2014: 42) Mindezek alapján tehát ez az alfejezet nem a balkániság feltétlen negatív jellegét, hanem a nagyon is nagymértékű kettősségét kívánta bemutatni, valamint azt, hogy a szakirodalom szerint a balkániság ellentéte az európaiság.

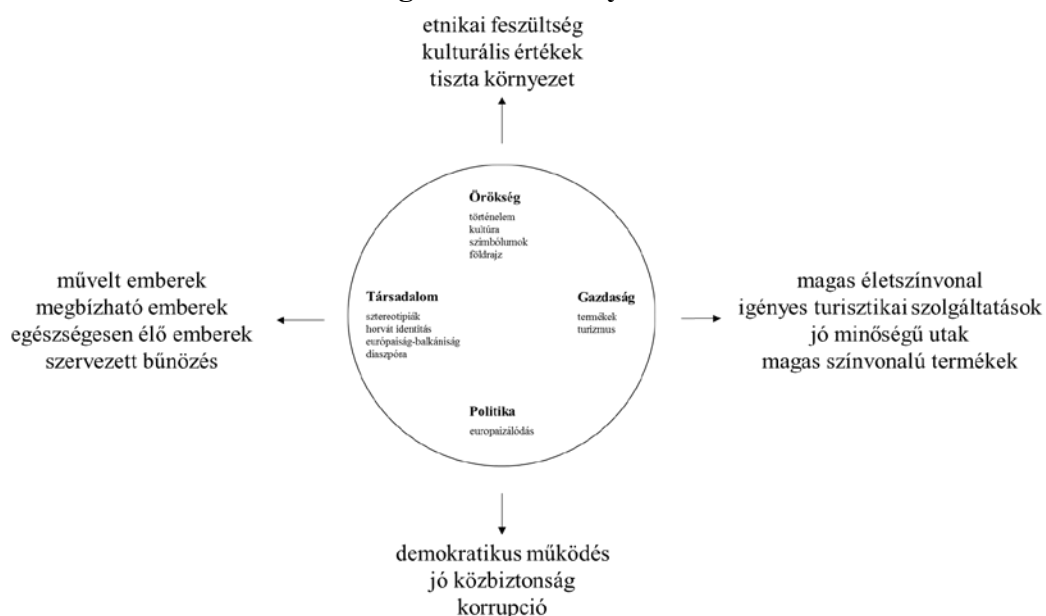
3. Módszertan

A fentiek értelmében tehát az európaiság a balkániság ellentétéként kezelhető, ezek a fogalmak szembeállítják a fejletlen balkáni világot a fejlett európaival (utóbbit a leírtakra alapozva és a példa okán az EU-val azonosítunk), amelyek háttérérzetként különleges szerepet kaphatnak egy ország imázsa kapcsán. Mivel Horvátország hosszú és rögzös EU-csatlakozási folyamatában a balkániságra jellemző jegyek kaptak nagy hangsúlyt, mindamelllett, hogy a nemzeti identitásban az európaiságot hangsúlyozzák, felmerül a kérdés, hogy ez a feltételezett rés kimutatható-e az országimázs vetületei között. Mindez külön jelentőséget kapott a 2013-as horvát EU-csatlakozás előtti időszakban, így a vizsgálat arra fókuszál, milyen imázssal lép be Horvátország ebbe a számára új államközösségbe.

A kutatási kérdések vizsgálatára két kérdőíves megkérdezést alkalmaztunk a horvát EU-csatlakozás előtt néhány hónappal (azaz 2013 tavaszán) Horvátországban és Magyarországon, amelyek mintáit horvát és magyar fiatalok alkották. A magyarországi vizsgálat online kérdőíves megkérdezéssel, hólabda módszer alkalmazásával készült. A mintát 681 magyar válaszadó alkotta, 60%-uk nő, átlagos életkoruk 29 év, 70%-ban diplomások, 23,5%-ban Budapesten és vonzáskörzetében élnek, 42,6%-ban pedig baranyai lakosok, de az ország összes megyéje megjelenik a válaszokban (jellemzően a Baranya megyétől való távolság növekedésével csökkenő mértékben). A kitöltőknek válaszolniuk kellett arra is, hányszor jártak már Horvátországban (53,3% háromszor vagy annál többször és 16,2% soha sem járt ott), amely kérdés azt célozta, véleményüket mennyire alapozzák saját tapasztalataikra – így a válaszadók Horvátországról alkotott képe eltérhet, ennek vizsgálatára azonban jelen tanulmány terjedelmi korlátai okán külön tanulmányban vállalkozunk. A horvátországi

vizsgálat mintáját eszéki (80%) és zaprešići (20%) üzleti tanulmányokat folytató (közülük 34% alapszakos és 56% mesterszakos) hallgatók alkották, összesen 434 fő horvát állampolgár. A kitöltők 67,7%-a nő, átlagéletkoruk 23 év, több mint 90%-uk a húszas éveiben jár. A megkérdezés fókuszát tekintve ez utóbbival kapcsolatban fontos megfigyelés, hogy 75%-uk maximum 1989-es születésű, tehát nem sokat éltek Jugoszláviában, életük első éveit a délszláv háborúban töltötték. A kutatásban alkalmazásra került egy mérőskálás módszer, amellyel a válaszadók tizennégy jellemző mentén értékelték Horvátországot, valamint két másik területegységet, az Európai Uniót és a Balkánt, ezzel segítve az említett két, háttérérzetekben bővelkedő fogalom megjelenésének vizsgálatát a horvát imázsban. A módszert az ANHOLT (2007) országmárka/versenyképes identitás-modelljéből és a vonatkozó szakirodalomból építkező, GERDESICS (2015) által kidolgozott horvát imázsdimenzió-modellből eredeztetjük, amely építőkövei az Örökség, a Gazdaság, a Társadalom és a Politika dimenziók, a szóban forgó tényezők pedig az egyes dimenziók jellemzői (1. ábra).

1. ábra: A horvát imázsdimenziók alapján az európaiság-balkániság mérésére meghatározott tényezők

Forrás: saját szerkesztés

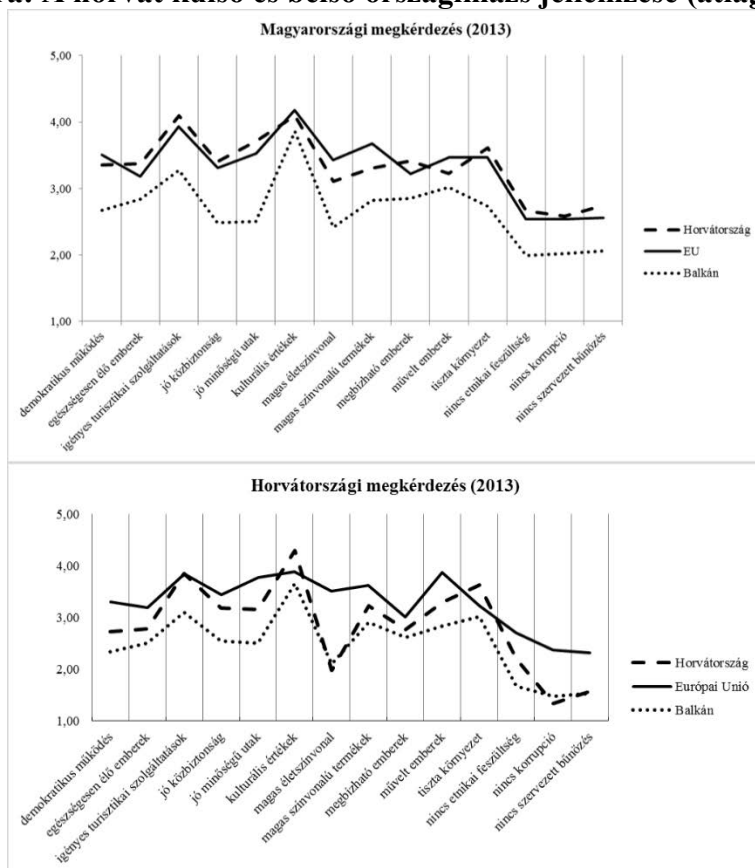
A módszer segítségével (amely a dimenziók által meghatározott tényezők skálán való értékelésig az országmázs-kutatások szokványos technikája) a válaszadó tizennégy tényező alapján elhelyezte egy ötfokozatú diszkrét értékelőskálán Horvátországot, majd az Európai Uniót és a Balkánt is. A jellemzők között vannak olyanok, amelyek kézenfekvőek és általánosak, és olyanok is, amelyek kifejezetten az említett imázsdimenzió-modell kapcsán vizsgált szakirodalomban kapnak jelentőséget. A tényezők pozitív állítások voltak, amelyekről a válaszadónak el kellett döntenie, mennyire igaz az adott területegységre (ahol 1: egyáltalán nem, 5: teljes mértékben jellemző). Bár a szakirodalom abba az irányba mutat, hogy azok szubjektív, fent részletezett értelmezésében a Balkán és Európa (esetünkben az EU) ellentétpárként kezelendők és Horvátország valahol ezen a vonalon fog elhelyezkedni, ez a mérési módszer mégis megengedi azt, hogy egyszerűen a viszonyítást alapul véve maga a válaszadó dönthesse el, hogy a három területegységet hova pozicionálja egymáshoz képest. Így tehát kiemelendő, hogy nem feltételezzük egyértelműen, hogy a Balkán és az Európa fogalmak két végpont, ahogy azt sem, hogy egyik pozitívabb lenne a másiknál. Vizsgálataink

során arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen imázsérzet társul az EU-hoz, a Balkánhoz és Horvátországhoz.

4. Az európaiság-balkániság vizsgálata a horvát külső és belső imázsban

Az alábbi eredmények igazolják a szakirodalomban leírtakat, hiszen mind a külső, mind a belső imázs esetében a Balkán kapott negatívabb átlagos jellemzést és az EU pozitívabbat, viszont Horvátország pozíciója nem azonos a két vetületet összehasonlítva. (2. ábra)

2. ábra: A horvát külső és belső országimázs jellemzése (átlagérték)

Forrás: saját szerkesztés

A magyar válaszadók által alkotott külső horvát országimázsban a legkevésbé sem jelenik meg minden vizsgált tényező esetén a balkáni jelleg, sőt, az eredmények szerint a magyarok Horvátországot inkább az EU-hoz hasonlóknak látják szinte minden esetben, több szempontból pedig annál magasabb szintre helyezték. Megmutatkozik a turizmus jelentősége, hiszen az idegenforgalmi ágazathoz kapcsolható tényezőket magasabb szintűnek érzik Horvátországban az EU-nál, úgymint a turisztikai szolgáltatások színvonalát, a jó minőségű utakat és a környezet tisztaságát. A belső imázs ennél jóval kifinomultabb (ahogy ez értelemszerűen várható is volt), hiszen ahogy az a 2. ábrán is látható, itt is elkülönül a Balkán, mint alsó pont, és az EU, mint felső, de a horvát trendvonal közel sem fekszik rá úgy az EU jellemzésére, mint a magyar válaszköznél, annál jóval nagyobb szélsőségeket mutat.

A horvát kitöltők messzebb érzik Horvátországot az EU-tól a magyaroknál, de éppúgy erősnek érzik turisztikai szempontból. Gyengeségeit olyan tényezőkben látják, mint a korrupció vagy az etnikai feszültség, bár a horvátok láthatóan sokkal rosszabbnak érzik ezeket a területeket, mint a magyarok, mindezek ellenére mégsem ezek tűnnek a legnagyobb gondnak az ország imázsát tekintve. A szervezett bűnözés esetében ennél ugyanis jobban eltérnek a vélemények, hiszen a magyarok szerint ennek jelenléte ma a három felsorolt

tényező között a legkevésbé valós, míg a horvátok ennek jelentőségét erősebbnek vélik. Érdekes, hogy a horvátok a Balkánt önmagában is valamivel rosszabbnak látják a magyaroknál, főként a korrupció és a szervezett bűnözés tekintetében, és a magyaroknál jobb véleménnyel vannak róla a környezet tisztasága kapcsán.

Az EU-t összességében hasonlóan látja minkét csoport, de a horvátok kevésbé érzik erősnek a kulturális értékeket, kevésbé tartják tisztának a környezetet és megbízhatónak az embereket az EU-ban, emellett viszont szerintük az Unióban műveltebbek az emberek, jobbak az utak és kevésbé van jelen a korrupció vagy az etnikai feszültség, mint azt a magyarok hiszik. Összességében tehát – a fenti vizsgálati szempontok alapján – Horvátország belső imázsa inkább balkáni, a külső pedig inkább európai.

5. Összegzés

A tanulmányban bemutatott kutatás legjelentősebb új(szerű) eredménye a kérdőívekben megjelenített pozicionálási módszer. Mint az a tanulmány szakirodalmat áttekintő fejezetéből is egyértelművé vált, az európaiság-balkániság kérdés különös jelentőséggel bírt Horvátország EU-csatlakozáskori időszakában (valamint azt megelőzően, és azt követően is), azonban nehéz olyan területen bármi alapján is magabiztosan következtetéseket levonni, amely annyira szubjektív, mint az országimázs, sőt, mint a balkániság és az európaiság kérdése. Ez indokolta azt, hogy megkíséreljük valamiképpen mérhetővé tenni Horvátország pozícióját a Balkán és Európa megtestesítője, az EU viszonylatában. Az alkalmazott mérési módszer épp azt teszi lehetővé, amit az országimázs kapcsán a legfontosabbnak gondolunk – megismerni az egyes tércategóriákhoz kapcsolt imázsszerzetet, tulajdonképpen azt, hogy mit érzünk a Balkán, mit az EU és mit Horvátország kapcsán, anélkül, hogy bármiféle iránymutató magyarázatot adnánk a fogalmakhoz.

Az eredmények azt mutatták, hogy a horvát országimázs témájában fellelhető szakirodalomból eredő tényezők mentén értékelt Balkán és EU valóban ellentétei egymásnak, ahol az EU a pozitív, a Balkán pedig a negatív véglet, mind a megkérdezett horvát, mind a megkérdezett magyar válaszadók szerint. Ennek megfelelően tehát a tanulmány elején bemutatottak igazolást nyertek. Horvátország pozíciója kapcsán pedig még inkább, hiszen a vizsgálatok alapján megalapozottnak tűnik az a dilemma, hogy Horvátország vajon balkáni vagy európai imázsú országnak tekinthető-e, de a legkevésbé sem abban a vonatkozásban, ahogy azt a leírtak alapján láthattuk. Az önálló Horvátország identitása ugyanis épp az európaiságra támaszkodva alakult ki, olyan történelmi tényezők által erősödve, mint a hosszú évszázados részvétel más államalakulatokban, amelyekben egy esetben sem kapott domináns szerepet, vagy épp az önállósulással egy időben zajló, etnikai alapokon nyugvó délszláv háború. Határozott és lépten-nyomon kinyilvánított céljuk eltávolodni a Balkántól és az azzal együtt járó balkániságtól, kutatásunkban mégis azt láthattuk, hogy épp ők (és felhívnánk rá a figyelmet, hogy a fiataljaik) azok, akik a balkáni identitást vallják magukénak – szemben azzal a Magyarországon élő külső imázsjelleggel, amely teljes mértékben európai.

Bizonyos szempontból persze érthetőek az eltérések, hiszen Horvátország vonatkozásában a turizmus fontos szereppel bír, így a magyar válaszadók logikusan nyúlhattak ebbe az irányba, másrészt pedig azt is tudjuk, hogy a külső imázs mindig jóval kisebb spektrumban mozog, mint a belső, amely ebben az esetben nyilván túlmegy azon, hogy Horvátország elsősorban turisztikai desztináció. Bármely igazoltnak is tűnnek a mérési eredmények, megismerésüket követően mégis érdemes elgondolkodni azon, hogy vajon a belső imázsban a balkániság, minden tudatos „identitás-nevelés” ellenére, mit jelenthet.

Irodalomjegyzék

- Altić, S. (2011): Hrvatska kao zapadni Balkan – geografska stvarnost ili nametnuti identitet? *Društvena istraživanja*. 20 (2) 401-413.
- Anholt, S. (2007): Competitive Identity – The New Brand Management for Nations, Cities and Regions. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Bali L. - Kolutác A. (2006): Horvátország történeti kronológiája. *Balkán Füzetek* (4) 6-19.
- Bobic, N. (2013): Balkan(ising) Myths. Historical (Re)Formations of the New Belgrade. *Proceedings of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand* 30 (1) 299-312
- Bujdosó Z. – Györki M. (2011): A biztonság szerepe a turizmusfejlesztésben. *Acta Carolus Robertus*. 1 (2) 45-56.
- Encyclopedia Britannica (2016): *Balkans*. <https://www.britannica.com/place/Balkans> [letöltve: 2016.10.18.]
- Garde, P. (2008): *Balkáni beszéd (szavakról és emberekről)*. Kairosz Kiadó, Debrecen.
- Gerdesics V. (2015): *Horvátország (ország)imázsa az EU-csatlakozás időszakában: Balkán vagy Európa?* Disszertáció tervezet. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. Pécs.
- Goulding, C. – Domic, D. (2009): Heritage, identity and ideological manipulation: the case of Croatia. *Annals of Tourism Research* 36 (1) 85-102.
- Guerrina, R. (2002): *Europe, History, Ideas, Ideologies*. Bloomsbury Academic: Sydney
- Gyukics Sz. (1997): *A Milosevics-klán*. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest
- Hajdú Z. (2007) A Balkán-félszigettől a „Balkánig”. *Mediterrán és Balkán Fórum*. 1 (1) 10-14.
- Hajdú Z. (2010): A Balkán az európai térben, in: Horváth Gy., Hajdú Z. (szerk): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országaiban*. MTA RKK, Pécs.
- Jelavich B. (1996). *A Balkán története*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Jenes B. (2012): *Az országimázs mérésének elméleti és gyakorlati kérdései*. Az országimázs és az országmárka dimenziói és mérési modellje. Doktori disszertáció. BCE Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest.
- Jezernik, B. (2015): Slovenes, the Balkans, and the Yugoslav idea or a short story about a lengthy cow. *Svezak* 1 (52) 189-205.
- Juhász J. - Márkus L. - Tóth P. - Valki L. (2003): *Kinek a békéje?* Zrínyi Kiadó. Budapest.
- Kale, E. (1999): *Hrvatski kulturni i politički identitet*. PanLiber, Osijek.
- Lawniczak, R. (2013): Challenges to Croatian national identity within the EU: the Polish perspective. *Medijske teme*. 4 (7) 34-50.
- Letica, S. (1992): *Obećana zemlja*. Globus International, Zagreb.
- Lóránt D. – Molnár F. – Bujdosó Z. – Dereskey A. (2007): Biztonság, terrorizmus, turizmus. *Gazdálkodás*. 51 (20) 160-166.
- Luketić, K. (2008): Bijeg s Balkana. *Zarez*. no. 224. In: Tanasić, N. (2010): Denotacija i konotacija imena Balkan i njihovih izvedenica. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*. 4 (4) 111-118.
- Michalkó G. – Teveli-Horváth D. – Sulyok J. – Kiss K. – Jancsik A. (2014): A balkán(i)ság turisztikai reprezentációjának jólléti dimenziói. *Turimus Bulletin*. 16 (2) 42-50.
- Mihaljević, D. (2013): The Balkan political culture – the problem of democratization. *National Security and the Future* 2 (14) 9-17.
- Novosel, P. (1991): *Europa 92. i Hrvatska 91*. *Novinarstvo i Europa* 92. Alinea, Zagreb.
- Pap N. (2007): *A Balkán „kis” politikai földrajza*. PTE TTK Földrajzi Intézet, Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs.

- Papp-Váry Á. F. (2007): *Az országmárkázás szerepe és hatásai: országimázs a kibővült Európai Unióban*. Doktori Disszertáció. NYME Közgazdaságtudományi Kar Gazdasági Folyamatok Elmélete és Gyakorlata Doktori Iskola, Sopron.
- Sándor I. (1997): *A marketingkommunikáció kézikönyve*. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Marketing tanszék Marketingkommunikáció Alapítvány, Budapest.
- Skoko B. - Jurilj D. (2011): Uloga vladinih komunikacijskih strategija i kampanja u procesu pristupanja Europskoj Uniji – iskustva Češke, Poljske, Slovenije i Hrvatske. *Politička misao* 48 (1) 215-232.
- Sokcsevits D. (2003): A horvát nemzettudat fejlődése a 18-20. században. In: *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* (szerk.: Ábrahám B. – Gereben F. – Stenkovic R.). PPKE-BTK, Piliscsaba.
- Sönmez, S. F. (1998): Tourism, terrorism, and political instability. *Annals of Tourism Research*. 25 (2) 416-456.
- Szeles P. (2001): A hírnév ereje – Arculatelmélet. Alapítvány a public relations fejlesztéséért, Budapest.
- Tabajdi Cs. (2006): *A Nyugat-Balkán és az Európai Unió ma. Délkelet-európai Éghajlatváltozások Hatásai Magyarországon Konferencia*. Szeged, 2006. 03. 21. <http://www.balkancenter.hu/pdf/elemzes/tabajdi.pdf> [letöltve: 2012.07.07.]
- Tanasić, N. (2010): Denotacija i konotacija imena Balkan i njihovih izvedenica. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 4 (4) 111-118.
- Todorova, M. (1999): *Imaginarni Balkan*. Biblioteka XX. Vek, Beograd
- Zambelli, N. (2010): Između Balkana i Zapada: problem hrvatskog identiteta nakon Tuđmana i diskurzivna rekonstrukcija regije. *Politička misao*. 47 (1) 55-76.